

"ההינתקות", מרחב "התפר" וחלופה אחרת לניהול הסיכסוך

שאול אריאלי

מטרתה האסטרטגית של מדינת ישראל לטווח הארוך היא לסיים את הסכסוך עם הפלסטינים. דבר זה ניתן למימוש רק בהסכם שבו ייקבעו ויעוגנו דפוסי ההיפרדות המדינית של ישראל מן הפלסטינים, מצד אחד, ושיתוף הפעולה בתחומי החיים השונים, מצד אחר. היפרדות זו תאפשר למדינת ישראל לקיים חיים בעלי אופי יהודי, לשמור על משטר דמוקרטי, שבו יש מיעוט ערבי שווה-זכויות, ולהיות חלק מהמזרח התיכון ומהעולם כולו.

התהליך המדיני הביטראלי בין ישראל לפלסטינים קפא בטענה ש"אין פרטנר" ופינה את מקומו לעימות אלים הגובה מחיר דמים משני הצדדים. ממשלת ישראל, בראשותו של אריאל שרון, בחרה לנהל את הסכסוך באופן חד-צדדי ולדחות את הניסיון ליישבו באמצעות משא ומתן ישיר עם ההנהגה הפלסטינית הנוכחית.

ניהול סכסוך ודחיית פתרונו הוא מהלך ראוי רק אם הוא מתקיים לאורה של המטרה האסטרטגית, כלומר מביא להבשלת התנאים לקיומו של משא ומתן. ניהול לא ראוי של הסכסוך עלול להחריף את העימותים הקיימים, להרחיב את חוסר היציבות ולהרחיק את הצדדים משולחן המשא ומתן.

במאמר זה אבקש לטעון, שמהלכיה של ממשלת ישראל כפי שהם מתבטאים בבניית מרחב "התפר" – גדר הפרדה – ביהודה ושומרון¹ ובתכנית ה"הינתקות" של ראש הממשלה,² עדיפים על עמדת ראשי המתנחלים, הדוגלים בהמשך המצב הקיים. מאידך יש במהלכים אלה כדי להוביל לדחייה בהשגתה של המטרה האסטרטגית וכן הם עלולים לאלץ את ישראל לשלם מחירים מיותרים.

לאחר שאציג את תכנית המתנחלים בחלקו הראשון של המאמר ואת תכנית ראש הממשלה בחלקו השני, אציע תכנית חלופית, הכוללת גם תוואי אחר לגדר ההפרדה, שאימצו יאפשר חיי יום-יום סדירים לישראלים ולפלסטינים ביהודה ושומרון. תכנית זו חוזרת ומתבססת על מדיניות שראשיתה בממשלת רבין, שביקש להתמודד עם הטרור הפלסטיני בלי לוותר על החתירה לפתרון הסכסוך.

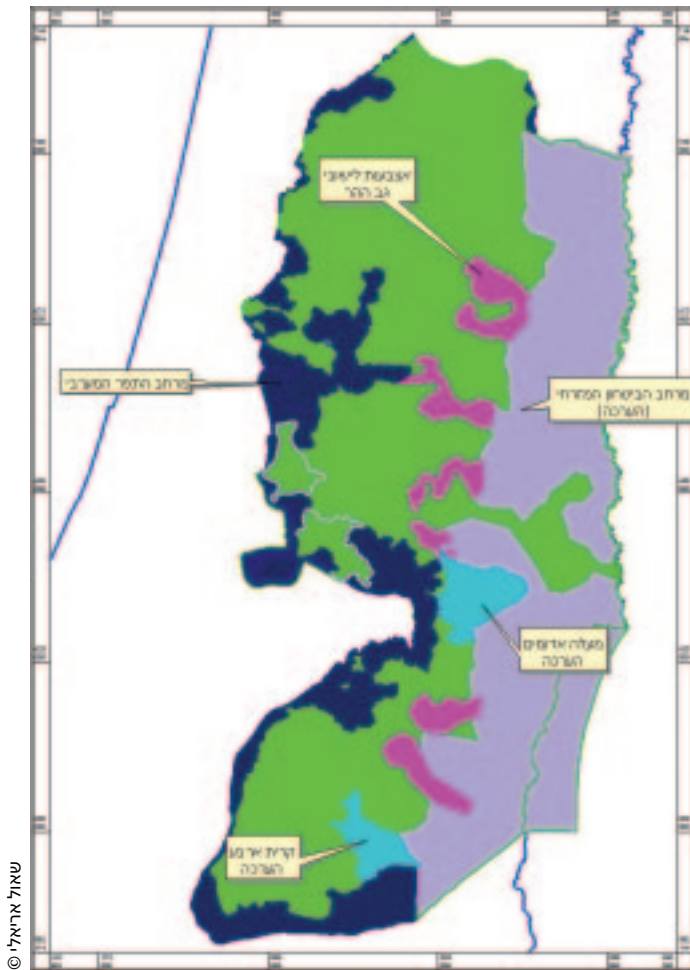
שאול אריאלי הוא אל"ם (מיל'), לשעבר, מח"ט הגזרה הצפונית בעזה, ראש מנהלת הסכם הביניים בצה"ל, ראש מנהלת המשא ומתן במשרדו של אהוד ברק. המאמר נכתב במסגרת הקרן לשיתוף פעולה כלכלי.

תכנית המתנחלים – המשך המצב הקיים

ממשלת ישראל נאלצה להגיב על הלחץ שגאה בקרב הציבור שגר ממערב ל"קו הירוק" ושקרא לה להתמודד עם ההסלמה בעימות וההידרדרות במצב הביטחון,³ ולפעול בשונה ממדיניותן של ממשלות ישראל בעשור האחרון שנמנעו מהקמתה של גדר הפרדה, שמא זו תפגע בתביעותיה של ישראל בעת משא ומתן על גבולות הקבע. אולם ראשי המתנחלים ומפלגות הימין ניסו למנוע את ההחלטה של ממשלת האחדות בראשותו של אריאל שרון בעניין הגדר. הם חששו, כי זו תצמצם את הוויכוח הטריטוריאלי באזורים שעדיין הם מבקשים לרישתם במפעל ההתנחלות.⁴

המתנחלים מבקשים מראש הממשלה ומהציבור בישראל להיאזר בסבלנות מתוך אמונה כי המציאות שהם יוצרים באזורי יהודה ושומרון תכתיב את המפה המדינית,⁵ וגם תזכה בעתיד להכרה בינלאומית, כפי שקרה באשר לגבולות 1967. הנחתם היא, שבקעת הירדן, הדלילה באוכלוסייה פלסטינית ומהווה את "מרחב הביטחון המזרחי" ב"מפת האינטרסים החיוניים" שאישרה ממשלת ישראל בראשותו של בנימין נתניהו, יכולה להישאר **בשליטת** ישראל בטווח הנראה לעין. **לכן** הם מבקשים לחזק את יישובי דרך אלון **בגבול הבקעה** וליצור רצף התיישבותי מ"התנחלויות האם" ב"גב ההר" לכביש אלון באמצעות עשרות מאחזים.⁶ כך, למשל, נמצא 17 מאחזים בין אריאל למבוא שילה בואכה ציר אלון, 6 מאחזים המבקשים לחבר את איתמר מזרחה לאורך קו הרכס, ו-14 מאחזים שמטרתם לחבר את עופרה ובית אל לצפון ירושלים (ראו מפה 1).

מפה 1: חיבור יישובי "גב ההר" לציר אלון

שאל אריאל ©

ברובו המכריע של מרחב יהודה ושומרון. 400,000 הישראלים המתגוררים מעבר ל"קו הירוק" נבלעים בקרב 2.2 מיליון הפלסטינים, חוץ מברצועה צרה במערב השומרון ובמזרח ירושלים.⁷ אין בסיס לאמונה שתינתן בעתיד לגיימיציה בינלאומית לתוכניתם או לתפיסתם. מאז שנתקבלה החלטת מועצת הביטחון 242 (נובמבר 1967), שבמשתמע העניקה הכרה לריבונותה של מדינת ישראל על 77 אחוזים של ארץ ישראל המערבית,⁸ לא היה כל שינוי בעמדה הזאת. גם החלטה 338 של מועצת

מדיניות זו של הימין מבקשת להביא – באפשרות הגרועה להשקפתו – להקמתה של אוטונומיה/ מדינה פלסטינית, שתשתרע על פחות מ-40 אחוזים של הגדה המערבית ורצועת עזה. באפשרות הטובה יותר להשקפתו, תחת מציאות היום-יום או עקב מלחמה נוספת, בלתי נמנעת להערכתו, הפלסטינים ינדדו מזרחה אל ממלכת ירדן, שמרבית אוכלוסייתה פלסטינית. לאחר שלושים שנה של מאמץ התנחלותי, היבטיה הדמוגרפיים של המציאות בשטח שונים מציפיות המתנחלים

הביטחון לאחר מלחמת יום הכיפורים (1973) לא שינתה עמדה זו. לפי הצעת קלינטון מדצמבר 2000,⁹ אמורה היתה ישראל לספח שלושה אחוזים משטחי יהודה ושומרון בנוסף על חילופי שטחים, אך הצעה זו הוסרה מסדר היום עם סיום כהונתו של קלינטון.

חמור מכך, המשך המצב הקיים עלול להביא לפגיעה באופייה היהודי ובמשטרה הדמוקרטית של מדינת ישראל. ככל שיחלוף הזמן ללא פתרון כן יהפוך הרעיון של שתי מדינות לשני עמים לבלתי ישים, שהרי במדינה דו-לאומית, ידרשו הפלסטינים בצדק, זכויות פוליטיות שוות (One man, one vote) ואז ישראל תאלץ לבחור בין זהותה הדמוקרטית לבין זהותה היהודית.

תכניתו של ראש הממשלה ומכשלותיה

ראש הממשלה, ממלא מקומו השר אהוד אולמרט, שקרא בדצמבר 2003 להפרדה חד-צדדית בין ישראל לפלסטינים, ועוד רבים בליכוד, הפנימו את ההכרח בהקמתה של מדינה פלסטינית ובפתרון הסכסוך. ראש הממשלה מבקש להניע את התהליך באופן חד-צדדי כדי לא לוותר על השקפתו בדבר הפתרון הטריטוריאלי הרצוי.¹⁰ גישה זו דוחה את הפתרון וגורמת ל"תשלום מחיר" כואב ומיותר לשני הצדדים.

נראה שתוואי הגדר, שאושר בידי ראש הממשלה עצמו, מצביע על תפיסתו את הפתרון הטריטוריאלי. הצהרתית, בבניית הגדר רוצה ממשלת ישראל לתת הגנה מפני הטרור וכן להתגונן מפני הפשיעה הפלילית¹¹ הנובעת מהפער הכלכלי בין שתי החברות,¹² ומפני שהייה הבלתי חוקית של פלסטינים המשפיעה על המאזן הדמוגרפי בתוך מדינת

ישראל (כיום שוהים באופן לא חוקי בצד הישראלי של הקו הירוק כ-200,000 אלף פלסטינים). ואולם נראה שיותר מכל, ממשלת ישראל רוצה להשפיע על קביעת גבולות הקבע של מדינת ישראל באמצעות תוואי הגדר, הנשען על פריסת ההתיישבות בחבלי יהודה ושומרון.

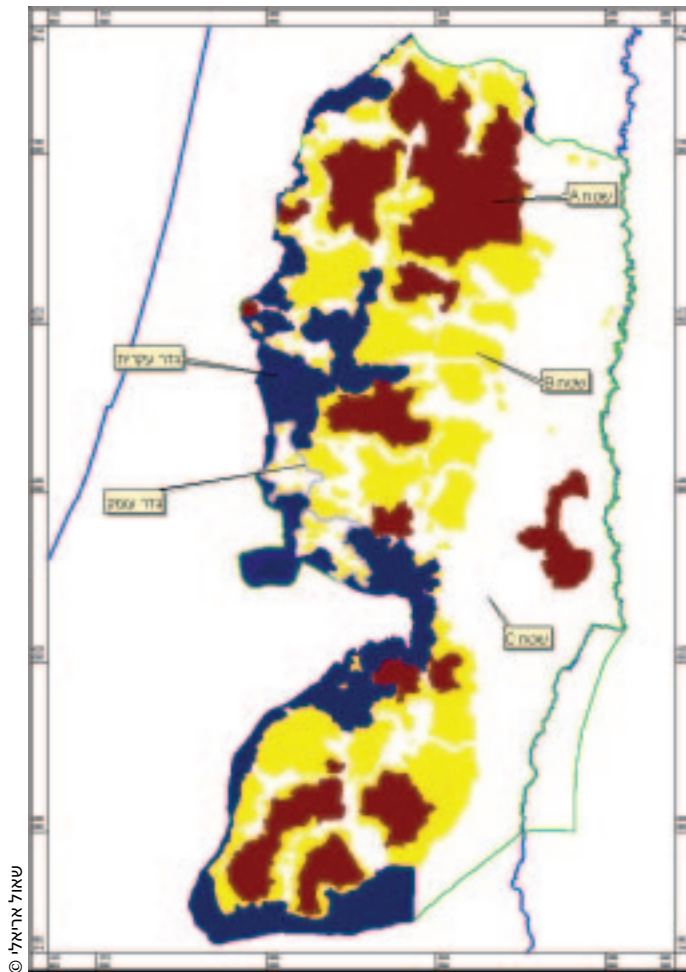
תחילתו של התהליך בהסכם הביניים שנחתם בספטמבר 1995 בין ממשלת ישראל לאש"ף ויצר שלושה אזורים בגדה המערבית: A, B ו-C. השטח הבנוי של כפרי הפלסטינים ושל הערים הפלסטיניות נתחם והוגדר כשטחי A ו-B. בשטחים אלו לא נכללו מרבית האדמות החקלאיות של הפלסטינים, בייחוד באזורים שהוגדרו בתחום האינטרסים של מדינת ישראל להסדר הקבע: מערב שומרון ויהודה, בקעת הירדן ו"עוטף" ירושלים. תוואי הגדר משמר בפועל את התפיסה הזאת. באתר האינטרנט של משרד הביטחון מפורטים עשרה עקרונות שתוואי הגדר נקבע, לכאורה, לפיהם.¹³ העקרונות ראויים, אך במציאות נקבע התוואי בעיקר על-פי שני עקרונות. האחד, המיושם כלשונו, הוא "הימנעות מהכללת פלסטינים ממערב למכשול", והאחר, "הכללת מקסימום ישראלים ומקסימום שטח ממערב למכשול", אינו מופיע ברשימת העקרונות ואפשר שהוא מתחבא מאחורי הניסוח של העיקרון החמישי: "התחשבות במרקם חיי האוכלוסייה בקו התפר, בזיקות של האוכלוסייה הפלסטינית והישראלית".

אמנם יש ניסיון לאפשר את המשך עיבוד האדמות הפלסטיניות באמצעות שערים חקלאיים ומשטר של היתרים שימוסד לאורך גדר ההפרדה, ויש הבטחה כי שטח שנתפס בצו תפיסה צבאי יוחזר לבעליו לכשלא יהיה עוד צורך בגדר הביטחונית,¹⁴

אך גם בג"צ, בפסיקתו בעתירה שהוגשה ביחס לשטח ממערב לירושלים, קבע, כי פתרון זה אינו שקול לחוסר המידתיות בפגיעה שהתוואי גורם לפלסטינים.¹⁵ כך שרק לנוכח העיקרון דלעיל אפשר להסביר את התוואי התוחם, בכל מקום שאפשר, את שטחי A ו-B ומשאיר את אדמות הפלסטינים בצד המערבי של הגדר, יחד עם ההתנחלויות הישראליות¹⁶ או בלעדיתן (ראה מפה מספר 2)¹⁷ – בלי שום הצדקה ביטחונית מספקת. האם תוואי זה מחליש את האיומים הביטחוניים, הכלכליים והדמוגרפיים או מחריפם? מריכוז הנתונים על תוואי הגדר אנו מגלים כי קרוב ל-400,000 פלסטינים מתגוררים בין ה"קו הירוק" לבין הגדרות בתוואי שאושר¹⁸ – מספר שאינו תורם לשמירה על מאזן דמוגרפי, גם אם מעמדם האזרחי לא ישתנה בשנים הקרובות. למספר זה יש להוסיף למעלה מ-200,000 פלסטינים **בשתי קבוצות. הראשונה**, שהגדר אמורה להקיפם מכל עבריהם למעט ציר גישה אחד, מנותקים ממרבית אדמותיהם, מבארות המים ומנגישות סבירה לערים הפלסטיניות המרכזיות. **והשנייה, שהגדר אמורה להפרידם מאדמותיהם שתיוותרנה ממערב למכשול.**¹⁹ שתי אוכלוסיות אלו, כפריות ברובן הגדול, נעשות עניות יותר ונזקקות יותר. מצב זה יגביר את הלחץ הן להשגת עבודה בישראל, הן לגנבות חקלאיות, הן לעבריינות פלילית מסוגים שונים והן לשהייה בלתי חוקית ממושכת בישראל, בכפרים הערביים ובערים המעורבות ובעיקר בירושלים. סביר גם שאוכלוסיות אלו, הנפגעות הישירות מבניית הגדר, תגברנה כציבור את תמיכתן בפעולות הטרור עד כדי השתתפות בו כפרטים.

סיפוח מרחב ה"תפר" המערבי הוא

מפה 2: מרחב ה"תפר" המערבי

בתמורה להכרה אמריקנית בסיפוח עתידי של מרחב ה"תפר" המערבי ושל אזורים נוספים, כאמור לעיל, את פינויך של 17 ההתנחלויות בעזה ועוד ארבע התנחלויות בצפון השומרון תחת השם "הינתקות".²³ מקריאה של מסמך "ההינתקות" מתברר שמעבר לצעד של פינוי 7500 מתנחלים, היושבים בקרב 1.3 מיליון פלסטינים ומחזיקים ב-17 אחוזים מאדמות הרצועה, בהעדר כל רצון למצוא "פרטנר", תמשיך ישראל לשלוט ברצועה הלכה למעשה. היא תשלוט במרחב האווירי, במים

ישראל. על ניסיון ומאמץ להצמיח ולחזק מנהיגות מתונה אין לדבר כלל, כי אפשרות זו תשלו את הלגיטימיות של המהלכים החד-צדדיים של ישראל.

לדעת ראש הממשלה, הלגיטימציה למהלכי תבוא מהממשל האמריקני הנוכחי, וזה משום העמדה של רוב מדינות העולם בנוגע לפרשנות הטריטוריאלית של החלטה 242. כמו מנחם בגין, שבאמצעות הסכם השלום עם מצרים והוויתור על סיני כולה, רצה להבטיח את המשך שלטון ישראל ביהודה ושומרון, מבקש שרון להציע

החלק העיקרי במפת הפתרון של ראש הממשלה, כפי שהוצגה החל בשנת 1995. על כך יש להוסיף את סיפוח מרחב מעלה אדומים, קריית ארבע והיישוב היהודי בחברון,²⁰ ואת "מרחב הביטחון המזרחי", אם כי יש סימנים לכך שחיוניותו של מרחב זה לפי תפיסה זו, נמוכה יותר, והוא נועד בעיקר לצורכי מיקוח במשא ומתן בעתיד.²¹ המפה המתקבלת מחיבורם של מרחבים אלו דומה, שלא במפתיע, למפה שהציגה ישראל לפלסטינים בפסגת קמפ דייויד ביולי 2000. דמיון ברור זה מפרך את הטענה שתואי הגדר הוא ביטחוני בלבד ואין בו שום יומרות לפתרון מדיני עתידי.

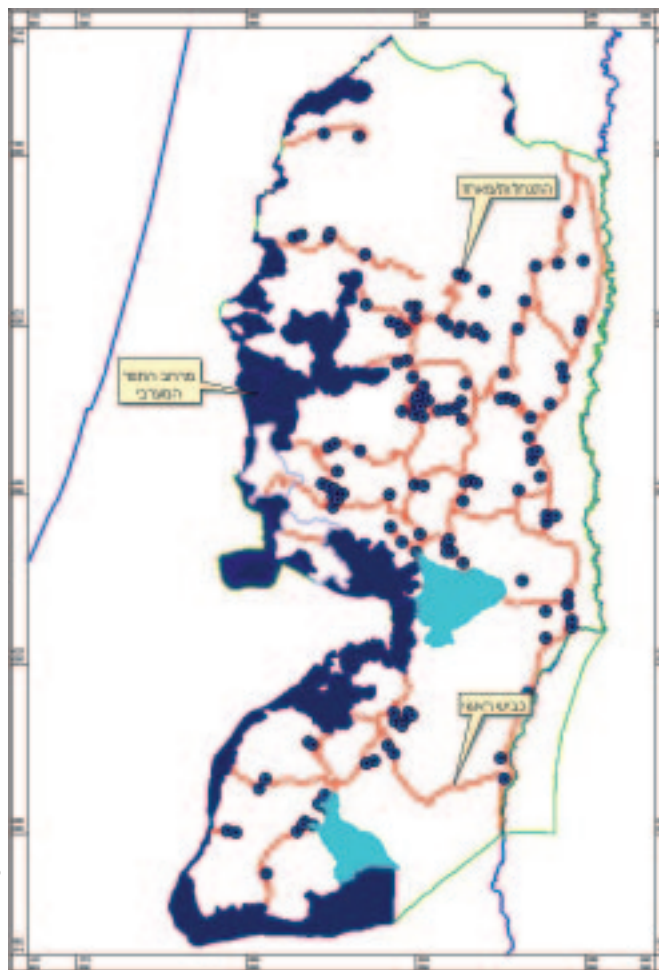
מדיניות זו של "עיצוב המציאות",²² גם אם היא צנועה בהיקפה בהרבה משאיפות ראשי המתנחלים, תזדקק בסופו של דבר לגיטימציה בינלאומית. ואולם לגיטימציה כזו ניתנה לישראל רק בשעה שהוכיחה את עליונותה הצבאית במלחמות המגן ואילו העולם הערבי ובו הפלסטינים, סירבו להיות "פרטנר" לרעיון החלוקה ולקבלת מדינת ישראל כחלק לגיטימי במזרח התיכון. מצב זה השתנה לאחר שמדינות ערב קיבלו את החלטת מועצת הביטחון 242. כאשר ישראל חתמה על הסכמי שלום עם מצרים ועם ירדן (בשנת 1978 ובשנת 1994 בהתאמה) היא למעשה קיבלה את התקדים ולפיו הפרשנות של הסעיף העוסק ב"פינוי כוחות מזוינים ישראלים מטריטוריות שנכבשו במסגרת הסכסוך האחרון", משמעה – פינוי כל השטחים שנכבשו בשנת 1967.

על רקע זה אפשר להבין את התעקשותו של ראש הממשלה לא לקבל את ההנהגה הפלסטינית כ"פרטנר", ובכלל זה את ראש הממשלה לשעבר אבו מאזן ואחריו ראש הממשלה אבו עלא, שמונו לאחר לחץ של

מפה 3: התנחלויות וכבישים ממזרח לגדר

המערבית ישמשו בית ל-5.3 מיליון יהודים ו-1.3 מיליון ערבים. היתרה, 80 אחוזים מיהודה, שומרון ורצועת עזה (18 אחוזים מפלסטין ההיסטורית), יהוו בית ל-3.5 מיליון פלסטינים שיידרשו לקלוט מאות אלפי פליטים במדינת פלסטין. מובן שאין מנהיג פלסטיני משמעותי שיסכים לתכנית כזאת לאחר שיאסר ערפאת, שהסכים בשנת 1993, בניגוד לדעת מרבית הנהגת אש"ף, להתפשר על 23 אחוזים מפלסטין, סירב להצעתו של ברק בקמפ דייוויד, לספח לישראל "רק" 13 אחוזים מהגדה המערבית. נוסף על אפסות סיכוייה להתקבל כפתרון מוסכם על הפלסטינים כהסדר קבע, תכריח תכניתו של ראש הממשלה את שני העמים להמשיך ולהתקיים במציאות נטולת "פרטנר" ונטולת הינתקות ביהודה ובשומרון למשך תקופה ארוכה. מימוש תכנית ההינתקות והשלמתו של מרחב ה"תפר" המערבי יאפשרו לממשלת ישראל,²⁶ לפנות את צה"ל ואת המתנחלים מרצועת עזה, אך ישאירו ממזרח לגדר 58 התנחלויות, עשרות מאחזים לא חוקיים ועשרות מתקנים ובסיסים של כוחות הביטחון. המתנחלים ואחרים ימשיכו לנוע על למעלה מ-700 ק"מ של כבישים ראשיים, האסורים בכניסה לפלסטינים. (ראו מפה 3).

ומה באשר לאלימות ולטרור? בטווח הזמן הקצר אלה יוסטו מישראל, המוגנת בגדר המערבית, להתנחלויות ולמאחזים לא חוקיים. כוחות הביטחון יידרשו לשאת בנטל כפול ומכופל – שמירת 700 ק"מ של הגדר, שמירת ההתנחלויות, עשרות המאחזים ו-700 ק"מ כבישים ממזרח לגדר וסיכול פעילות טרור. ואם בכך אין די, ממשלת ישראל צריכה לקוות שהרשות הפלסטינית לא תקרוס לגמרי או תתפרק, מה שיחייב

הקצר בלבד, אך מיישרים עמדות עם אירופה ונותנים מחויבות מעורפלת בנוגע לסוגיה הטריטוריאלית בהסדר הקבע.²⁵ אין חדש בקביעה שגושי התנחלויות יישארו בריבונות ישראל מכיוון שהפלסטינים כבר הסכימו לכך ביולי 2000 בפסגת קמפ דייוויד. הוויכוח הוא על תיחום הגושים.

התמונה המתקבלת מתכניתו הבסיסית של שרון בדבר עתידה של המדינה הפלסטינית, ברורה למדי: מדינת ישראל תספח כ-20 אחוזים משטחי יהודה ושומרון ובסך הכל כ-82 אחוזים מארץ ישראל

הטריטוריאליים, במרחב הדיג, במעבר למצרים, בגבול עם מצרים, ובמעבר סחורות. כמו כן תספק ישראל חשמל, מים, ושירותים נוספים. כמו כן תמנע ישראל קשר בין הרצועה לאזורי יהודה ושומרון, אך גם תיאלץ להפעיל את צה"ל באינטנסיביות משתנה למבצעים נגד פעילי הטרור וארגוניו.²⁴

למרות הפרשנויות השונות שניתנו למכתבו של בוש לשרון, גם האמריקנים, המבקשים להניע מחדש את התהליך המדיני, תומכים במהלכו של ראש הממשלה, לטווח

את ישראל להקים מחדש את המנהל האזרחי ולטפל ב-3.5 מיליון פלסטינים.

לסיכום, תכניתו של ראש הממשלה, המבוססת על ההנחה שאין לישראל "פרטנר" ועל הכוונה לקבוע עובדות בשטח, בהנחה שאלו יזכו בהמשך הדרך להכרת העולם – תכנית זו עלולה להחריף את הסכסוך בכל היבט שעמו היא ביקשה להתמודד: **הדמוגרפי** – בשל קיומם של כ-400,000 פלסטינים בין הגדר לקו ה"ירוק"; **הכלכלי** – בשל הפיכתם של למעלה מ-200,000 פלסטינים נוספים לתלויים בחסדי משטר ההיתרים לעיבוד אדמתם; **הביטחוני** – בשל התססת האוכלוסייה הנפגעת וחיוזוק הלקח בקרב הפלסטינים שרק הטרור – לפי המודל של חזבאללה בלבנון והחמאס בעזה – יביא להקמת מדינת פלסטין; **המדיני** – ישראל תמשיך לאבד ממעמדה כאשר יתבררו השלכות תכניתו המלאה של ראש הממשלה. האם האפשרות הקלושה לסיפוחם של עוד כמה אחוזים מארץ-ישראל המערבית, בנוסף על השטחים שכבר הוסכם עליהם בעבר, שווים את כל המחירים האלו?

נדמה שהיום ברור למרבית השחקנים בקהילה הבינלאומית, כמו-גם לגורמים הפרגמטיים בשני הצדדים, כי הסכם על קץ הסכסוך אפשרי, אם יתבסס על עקרונות החלטה 242: (1) פתרון סוגיית הפליטים שלא באמצעות שיבה למדינת ישראל; (2) נסיגת ישראל לגבולות 1967 עם תיקוני גבול הדידים; (3) הגדרת שתי הבירות בירושלים, לרבות בעיר העתיקה; (4) הפסקת האלימות והטרור. הדרך מובילה בסופו של עניין להסכם על בסיס העקרונות דלעיל, ולכן נדרש להציג דפוס אחר של ניהול הסכסוך, העשוי להוביל את הצדדים לאותו יעד, אך

ללא המחירים הכואבים והמיותרים של השנים האחרונות.

החלופה המוצעת

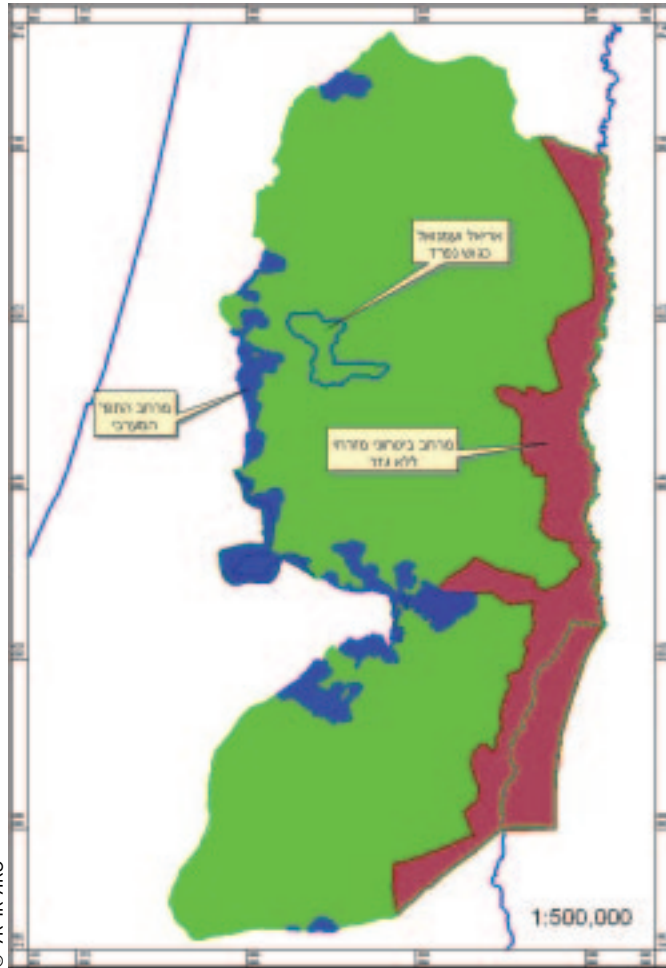
עיקריה של החלופה המוצעת כאן הם שלושה: **ראשית**, פינוי עזה וצפון השומרון ממתנחלים ומבסיסי צה"ל, מהלך העשוי לחזק את ה"פרטנר" הפלסטיני המתון, אם האזור יועבר לשליטתו, ולהניע את "מפת הדרכים" ששני הצדדים קיבלו עקרונית והיא נתמכת בידי הקוורטט והקהילה הבינלאומית. **שנית**, בניית הגדר בתוואי אחר. **שלישית**, צעדים ליצירת תנאים להשגת הסכם ולמימושו בתמיכה בינלאומית.

גם בהנחה המחמירה של העדר "פרטנר" להסכם קבע כיום, השגת היעד האסטרטגי של מדינת ישראל – סיום הסכסוך בהסכם – מחייבת לחזק ואף "ליצור" פרטנר מתון, הרואה בארבעת התנאים דלעיל בסיס להסכם קבע. נראה שכיום ה"פרטנר" הפלסטיני האפשרי הוא עדיין אש"ף.²⁷ ארגון זה הוא היחיד בין הארגונים הפלסטיניים שקיבל את החלטה 242 ואת רעיון שתי המדינות לשני העמים.²⁸ אם ערפאת מוחזק כבלתי אמין וכמי שאינו מסוגל נפשית או שאינו רוצה לסיים את הסכסוך, אפשר לחזק את ראש הממשלה הפלסטיני אבו עלא או גורמים מתונים אחרים, הנהנים גם מבסיסי כוח אישיים.

תכנית זו מבקשת ליצור דפוס קבוע של "תן וקח" וחוייבת הצלחה לצד השני בכל שלב כדי להשיג את היעדים שהוגדרו. הישראלים והפלסטינים יחליפו נכסים על-פי פרמטרים שישוכמו, כך שיחזוק הבסיס של האינטרסים המשותפים ויוביל ליצירת אמון בתהליך כולו. אחזור ואדגיש כי

התנעתו של התהליך כולו ושרידותו בפני ארגוני הטרור ובפני קיצונים בשני המחנות, מותנה בהבנתם של שני הצדדים שהסדר הקבע חייב להתבסס על קבלת ארבעת התנאים שהוזכרו. בלי הבנה זו יחזרו הצדדים למודל הקריסה של תהליך אוסלו. **פינוי רצועת עזה וצפון השומרון**²⁹ צריך שילווה **במהלכים משלימים**, מותנים בחלקם, האמורים ליצור את תשתיתה של המדינה הפלסטינית תוך שמירת האינטרסים של מדינת ישראל. ישראל – הצד החזק והמאורגן מבין השניים – "תקפא" את הבנייה בכל ההתנחלויות ביהודה ושומרון, כפי שהתחייב ראש הממשלה לנשיא ארצות-הברית, תמנע בנייתם של מאחזים לא חוקיים ותפרק את אלו שכבר נבנו. באופן מותנה בפעילות הפלסטינית, תאפשר ישראל מעבר בין עזה לגדה המערבית בנוהל המחמיר של "המעבר הבטוח", תאפשר לפלסטינים להתחיל לבנות את הנמל הימי – פרויקט שייצור כ-30,000 מקומות עבודה ברצועה ויניע את גלגלי מחצבות האבן בדרום הר חברון, וכן את הביקוש למלט המיוצר בישראל ואת יכולות השינוע של ישראל ושל הפלסטינים. כמו-כן תגדיל ישראל מחדש את מרחב הדיג ברצועה, צעד שיחזיר פרנסה לאלפי דייגים, ותאפשר לחזור ולהפעיל את שדה תעופה בדהנייה על-פי הפרוטוקול הביטחוני משנת 1998. בד בבד יממשו הפלסטינים במהלך שנה זו את תכנית הרפורמות, שראשיתה העברה של מרכזי הכוח משליטה בלעדית של ערפאת לממשלה הפלסטינית,³⁰ ויוציאו לפועל את תכנית הביטחון שגובשה עם ישראל, בריטניה וארצות-הברית. ישראל תשמור לעצמה את זכותה להמשיך ולהילחם בארגוני הטרור ותממשה בהתאם לנסיבות.

מפה 4: הצעת חלופה לתוואי הגדר

שאל ארזלי ©

בניית הגדר ביהודה ושומרון תלווה את התהליך, תימשך באופן שאינו מותנה בפלסטיניים ותבסס על העקרונות האלה: א. ייכללו בה גושי ההתיישבות בקרבת הקו הירוק הניתנים לחיבור רציף בלי פגיעה ב"רקמת החיים" הפלסטינית; ב. גושים אחרים יאובטחו במסגרת מרחב מוגן; ג. יתרת התוואי תבסס על הקו ה"ירוק".

מהשוואת התוואי שהחליטה עליו הממשלה לתוואי המוצע (ראו מפה 4, וטבלה 1) אפשר לראות שכמעט אותו מספר של ישראלים יימצא ממערב לגדר, אך בתוואי החלופי הם תופסים רק רבע מהשטח המוצע בתוואי שעליו החליטה הממשלה. בשטח זה נמצאים כ-30,000³¹ פלסטינים בין הגדר ל"קו הירוק" והתוואי אינו פוגע בפלסטינים נוספים בשל הפרדה מאדמותיהם, מהשתתית המשרתת אותם, מבארות המים ומצירי התנועה לערים הפלסטיניות המרכזיות.

פסיקתו של בית המשפט העליון בעתירה שהוגשה כנגד תוואי הגדר, הנבנית מערבית לירושלים, אמורה לשמש את מערכת הביטחון לקביעת המידתיות בשינויים הנדרשים בתוואי הגדר העתידי כמו גם הקיים. מימושו הראוי של פסק הדין יתקיים

טבלה 1: נתוני תכנית ראש הממשלה וההצעה החלופית לתוואי

תוואי מוצע			תוואי הממשלה			הפרמטר
מרחב ביטחון מזרחי (ללא גדר)	אריאל עמנואל קרני שומרון כגוש נפרד	תוואי חליפי מוצע (כולל מעלה אדומים)	מרחב ביטחון מזרחי (הערכה)	מעלה אדומים וקריית ארבע (הערכה)	תוואי ממשלה מאושר	
150 ק"מ	52 ק"מ	508 ק"מ	200 ק"מ	80 ק"מ	686 ק"מ	אורך
812 קמ"ר	62 קמ"ר	266 קמ"ר	1700 קמ"ר	150 קמ"ר	904 קמ"ר	שטח
7,500	29,000	301,000	12,000	38,000	316,000	ישראלים
6,500	0	31,000	14,500	10,000	389,000	פלסטינים

באם מערכת הביטחון תחזור לאמץ את עשרת העקרונות שהיא קבעה לתכנון התוואי – הלכה למעשה – ולא רק באופן תיאורטי.

שלושה העקרונות שהוצגו למעלה הם שהנחו את ההצעה החלופית המוצגת כאן לתוואי הגדר. בית המשפט העליון אף מפנה פעמיים את מערכת הביטחון לתוואי המוצע: "פגיעות אלו אינן מידתיות. ניתן להפחיתן באופן משמעותי על ידי תוואי חלופי... תוואי חלופי כזה קיים. אין הוא פרי הדמיון. הוא הוצג לפנינו"³². ובהמשך "...ההצעות של מומחי המועצה לשלום וביטחון – אשר מומחיותם הביטחונית מקובלת על המפקד הצבאי – יכולות להישקל"³³. אמוץ תוואי זה, לא ישנה את פסיקתו של בית המשפט הבינלאומי בהאג, שקבע כי יש לפרק את כל הגדר בשטחי הגדה המערבית, אך ניתן בהחלט לקבלו כתוואי ביטחוני זמני במסגרת התוכנית הכוללת לקידום הסדר הקבע כפי שהוצעה כאן.

ההשוואה המוצגת בטבלה 1 מראה שבשלושה היבטים – הביטחוני, הכלכלי והדמוגרפי – להצעה זו יש יתרון בולט כמפורט להלן:

בהיבט הביטחוני – תוואי הגדר הקצר יותר והצימצום הדרסטי במספר השערים החקלאיים יפחיתו במידה ניכרת את מספר החיילים הנדרשים לתפעול מרחב ה"תפר". אי הפרדת האדמות מבעליהן הפלסטיניים תפחית את המוטיווציה לנאקם. אי פגיעה במרקם החיים-בצירי התנועה בין הישובים הפלסטיניים, במרכזי המסחר והכלכלה, בעיקר במזרח ירושלים, וביכולת לקבל שירותים הניתנים על ידי הרשות הפלסטינית, תפחית בצורה ניכרת את מספר נקודות החיכוך בין צה"ל לאוכלוסייה

הפלסטינית. הימצאותם של כלל הפלסטינים מצידו האחד של הגדר תחסוך את הפעילות המיוחדת הנדרשת מצה"ל, המשטרה, והשב"כ למניעת כניסתם למדינת ישראל באופן בלתי מבוקר.

בהיבט הכלכלי – אי הפרדת האדמות ובארות המים מבעליהן הפלסטינים, אי פגיעה במאות אלפי עצי זית ואחרים, שמירת צירי התנועה פתוחים לפלסטינים ואי נתוקה של מזרח ירושלים משאר האוכלוסייה הפלסטינית ביהודה ושומרון, יאפשרו את המשך הפעילות הכלכלית הפלסטינית גם ברמת הקהילה וגם ברמת הכפר.

בהיבט הדמוגרפי – האוכלוסייה הפלסטינית ממערב למכשול תהנה מרמת חיים גבוהה יותר בשל נגישותה לעבודה ולמסחר בישראל ועשויה להוות גרעין משיכה להצטרפות לא חוקית של פלסטינים נוספים מיהודה ושומרון. התקבעות המצב והכרה בגבולות מרחב ה"תפר" המערבי במסגרת הסדר קבע עשויה לפגוע במאזן הדמוגרפי של מדינת ישראל.

בהתאם לרעיון המנחה של תכנית זו, גם באפשרות לא רצויה של שהיית התהליך בשלב זה, שני הצדדים יימצאו בעמדות נוחות יותר כשיחודש התהליך, לאחר שישראל תפנה את עזה בהסכם עם הגורם המתון והמרכזי בקרב הפלסטינים, הגדר ביהודה ובשומרון תהיה בנויה בתוואי צנוע יותר – כזה הנותן תשובה הולמת לאיומים, אך בפגיעה מינימלית באוכלוסייה הפלסטינית. הקהילה הבינלאומית תהיה שותפה למאמץ להגיע לפתרון הוגן של הסכסוך. לפלסטינים תהיה שליטה בכל שטח הרצועה, תתאפשר להם פעילות כלכלית ואפשר שתהיינה גם השקעות.

אפשר לפתח חלופה זאת ולהרחיבה לשני

כיוונים: **האחד** – המומלץ פחות – לאמץ את השלב השני של "מפת הדרכים", שפורסמה במאי 2003, ולהקים מדינה פלסטינית בגבולות זמניים. **השני**, להתחיל ליישם בהדרגה הסכם קבע שיושג במשא ומתן בין הצדדים.

בכיוון האחד – תמשיך מדינת ישראל לפנות התנחלויות מבודדות שממזרח לגדר ותשמור בשליטתה את האזור שממערב לו ואת גוש אריאל – עמנואל – קרני שומרון. כן תשמור ישראל בשליטתה מרחב מצומצם בבקעת הירדן, המבוסס על כביש 90 בלבד (ראו מפה 4). בתקופה זו ימשיכו הפלסטינים בבנייה ובהסדרת התשתית המוסדית, הפיזית והביטחונית של המדינה שבדרך. שני הצדדים והקהילה הבינלאומית יכינו את התשתית הארגונית והפיזית לשיתוף הפעולה הנדרש לניהול שתי העיריות בירושלים, לפתרון סוגיית הפליטים, לקליטת הישראלים המתפנים מיהודה ושומרון, לקשר בין עזה לגדה המערבית ועוד.

בכיוון השני – המועדף, כל הפעילות שתוארה לעיל תשתלב בתכנית הכללית ליישום הסכם הקבע.

לסיכום, תכנית זו מחייבת מעורבות בינלאומית עמוקה, מאמץ ואופטימיות של כל הגורמים המשתתפים בה. אך נדמה שמעל הכול, לחצן של שתי החברות, הישראלית והפלסטינית, על הנהגותיהן להוציאן ממעגל הדמים חסר התוחלת, שהקיצונים בשני הצדדים מבקשים לקיים, יהיה בעל ההשפעה המשמעותית ביותר לאי-נטישתו של התהליך.³⁴ המחיר ששתי החברות שילמו וממשיכות לשלם, בלא קבלת תמורה כלשהי, ובלי שינוי בבעיות היסוד העומדות לפתחן, ימשיך לשמש להן גורם מדרבן להמשיך ולהגיד את דברן.

מדינת ישראל צריכה לחזור ולקבוע את הנקודה האופטימלית לעתידה במשולש שקודקודיו הם גיאוגרפיה, דמוגרפיה ודמוקרטיה, על גבולות 1967 עם תיקוני הגבול המוסכמים על הפלסטינים – ירושלים ומערב השומרון. הכרעה זו, תחדש את בחירתו האסטרטגית של דוד בן-גוריון: "צה"ל יכול לכבוש את כל השטח בין הירדן לים. אבל איזו מדינה תהיה לנו, בהנחה שיש בחירות ודיר יאסין לא המדיניות שלנו. תהיה לנו כנסת עם רוב ערבי. בין שלמות הארץ או מדינה יהודית, בחרנו במדינה יהודית"³⁵.

הערות

1. אושר על-ידי הממשלה בשני שלבים – ביוני 2002 ובאוקטובר 2003.
2. תכנית ההינתקות אושרה בידי ממשלת ישראל ב-6 ביוני 2004.
3. קרוב ל-1000 הרוגים ישראלים ואלפי פצועים, מאז אוקטובר 2000.
4. המתנחלים מממשים את קריאתו של שרון שהושמעה אחרי ועידת "וואי פלנטיישן" באוקטובר 1998 "... לתפוס כל גבעה...".
5. הטענה נסמכת על עובדות כמו נטישתם של 8000 פלסטינים את קלקיליה מאז בניית הגדר שם והגירתם של כ-10,000 פלסטינים בני השכבה המשכילה, בעלי דרכונים כפולים, מרמאללה ומשאר ערי הגדה.
6. רובם נבנו בניגוד לחוק.
7. ראו: אלישע אפרת, גיאוגרפיה של כיבוש, כרמל, ירושלים: 2002.
8. בדומה להסכמי רודוס מאפריל 1949.
9. "... יש להקצות 94%-96% משטחה של הגדה המערבית למדינה הפלסטינית; תמורת השטח שיופח לישראל, יש לפצות את הצד הפלסטיני בחילופי שטחים של 1%-3%..." (הצעת קלינטון, דצמבר 2000).
10. בשל חששו מאכיפת פתרונות מדיניים

- אחרים (כמו "יוזמת ז'נבה") דרש שרון, כי במכתבו של בוש אליו ייכלל גם המשפט: "... ארה"ב תישאר מחויבת לחזוני וליישומו בהתאם למפת הדרכים. ארה"ב תעשה כמיטב יכולתה לסכל כל ניסיון לכפות כל תכנית אחרת..."
11. עבודה ללא היתר, גנבות חקלאיות, גנבת כלי רכב, סמים ועוד.
 12. התמ"ג לנפש בישראל: 16,300 דולר; ביהודה, שומרון ועזה – 940 דולר. לפי **דו"ח הבנק העולמי**, 2003.
 13. ראו <http://www.seamzone.mod.gov.il/Pages/Heb/tvai.htm>
 14. יישומו של פתרון השערים נכשל ברמת הגולן בנוגע לאדמות הדרוזים, ובמסגרת ההתנחלויות שיש בתחומן אדמות פרטיות של פלסטינים, המותרות לעיבוד בידי בעליהן על-פי החוק.
 15. ראו בג"ץ 2056/04
 16. ראו לדוגמה את אזור ג'יוס א-רס וההתנחלויות צופין וסלעית.
 17. ראו לדוגמה את אזור בקעה אל-שרקיה שתוקן או אזור ברטעה וזיתא.
 18. מספר זה כולל את **186,000** הפלסטינים תושבי מזרח ירושלים ואת 112,000 הפלסטינים המתגוררים בין גדר ההפרדה העיקרית לבין גדרות העומק המתוכננות באזור נילי, נעלה וכביש 443. אפשר שמספר זה ישתנה בשל שינויים מתוכננים בתוואי הגדר.
 19. ראו לדוגמה: קלקיליה, בתיר, חוסן, רפת, א-זוויה, חבלה, ג'יוס ועוד.
 20. כפי שביקש שרון להודיע בנאומו בפסח 2004 טרם שיצא לפגישה עם נשיא ארצות-הברית, ג'ורג' בוש.
 21. בתפיסה זו, אימץ שרון את גישתו של שר החוץ לשעבר, שלמה בן עמי, ששכנע את ברק להתמקד בהסדר הקבע בגבול המערבי על חשבון המזרחי. שלמה בן עמי, חזית ללא עורף, משכל, תל-אביב, 2004. פרק 4.
 22. על עיצוב המציאות ראו: שאול אריאלי, "יישור קו עם הרחוב המאוכזב", אופקים

- חדשים, יולי 2003. עמ 8-9.
23. אפשר שהשם יוחלף והתכנית תדורג, אך במהותה היא תישאר מהלך חד-צדדי, דומה לנסיגה ההדרגתית מלבנון בשנים 1983, 1985 ו-2000, שלא הניבה בתמורה, הסכם שלום, משום סירובה של ישראל לפנות את רמת הגולן.
 24. מהלך שעלול לגבות מחיר דמים כואב מצה"ל.
 25. "... יהיה זה בלתי מציאותי לצפות שתוצאות המו"מ יסתיימו בחזרה מוחלטת לקווי שביתת הנשק מ-1949 – זאת הייתה גם המסקנה בכל המאמצים הקודמים לשאת ולתת על פתרון של שתי מדינות. לעומת זאת, יהיה זה מציאותי לצפות שהסדר קבע יושג רק על בסיס שינויים שעליהם תהיה הסכמה הדדית, ושישקפו את המציאות בשטח" – מכתב בוש לשרון מאפריל 2004.
 26. על-פי הבטחתו של ראש הממשלה לשר האוצר בנימין נתניהו ושרים נוספים.
 27. אפשר שבעתיד יכלול גוף זה גם חלקים פרגמטיים מתנועת החמאס.
 28. בוועידת אלג'יר בשנת 1988; באישור המל"פ לתיקון האמנה הפלסטינית באפריל 1996; ובכינוס המל"פ עם קלינטון בעזה, בדצמבר 1998.
 29. לפנות את שש ההתנחלויות – גניס, כדים, שא-נור, חומש, מבוא דותן, וחרמש.
 30. איחוד ושליטה במנגנוני הביטחון, שקיפות ושליטה בתקציב ואישור העמדות למשא ומתן.
 31. מספר זה כולל את תושבי מזרח ירושלים.
 32. בג"ץ 2056/04, עמי 33.
 33. שם, עמ' 36.
 34. למשל: ההפגנה בת 150,000 משתתפים ב-15 במאי בכיכר רבין בתל-אביב ומכתבם של 70 אנשי רוח, ממשל ואקדמיה פלסטינים בגנות האלימות.
 35. דברי הכנסת, כרך 1, 4 באפריל 1949.